

Література

1. Захаров А. В. Традиционная культура в современном обществе // Социс. – 2004. – № 7. 2. Ильин И. П. Постмодернизм. Словарь терминов. – М.: ИНИОН РАН – INTRADA, 2001. 3. Культура. Идеология. Особистість: Методолого-світогляд. аналіз / Губерський Л., Андрущенко В., Михальченко. – М. – К., 2002. 4. Лалл Д. Мас-медіа, комунікація, культура. – К., 2002. 5. Лассвелл Г. Структура и функции коммуникации в обществе / Назаров М. PR – Связь с общественностью. Хрестоматия. – М., 2002. Цит. за електронним досьє: <http://www.vusnet.ru/biblio/archive/> 6. Уэбстер Ф. Теории информационного общества. – М.: Аспект Пресс, 2004.

Нина Зражевская

МЕДИА-КУЛЬТУРА КАК ПРОДУКТ ВЗАИМОВЛИЯНИЯ МАССОВОЙ КУЛЬТУРЫ И МАССОВОЙ КОММУНИКАЦИИ

В статье анализируется феномен медиа-культуры, который является продуктом взаимовлияния массовой культуры и массовой коммуникации. Медиа-культура – явление, которое только сейчас начинает осмысливаться как феномен, который постепенно становится господствующим в контексте современной культуры. Трансляция современной культуры по большей части через мас-медиа дает информацию для осмысления явления массового общества. Современный тип культуры зависит от медиа настолько, что можно говорить о ее прямой зависимости от СМИ.

Ключевые слова: медиа-культура, мас-медиа, массовая культура, средства массовой информации, глобализация, миф, общественное сознание.

Nina ZRAZEVSKA

MEDIACULTURE AS PRODUCT OF INFLUENCING OF MASS CULTURE AND MASS COMMUNICATION.

The phenomenon of media culture, which is the product of influencing of mass culture and mass communication, is analyzed in the article. A media culture is the phenomenon which only now begins to be comprehended as the phenomenon, which gradually becomes dominating in the context of modern culture. The translation of modern culture mostly through mass-media gives information for the comprehension of the phenomenon of mass society. The modern type of culture depends on medias so that it is possible to talk about its direct dependence on mass-media.

Key words: media culture, mass-media, mass culture, globalization, myth, public consciousness.

З КУЛЬТУРОЛОГІЧНИХ І ФОЛЬКЛОРИСТИЧНИХ СТУДІЙ

Дмитро КИТОВ

НАЙМЕНУВАННЯ ДНІПРА

Стаття присвячена проблемі дослідження виникнення і функціонування назв Дніпра, у дослідженні представлені теорії різних вчених, що працювали над цією проблемою.

Ключові слова: гідронім, етимологія, гіпотеза, Дніпро, Славутич.

Гідронім *Дніпро* належить до числа ідентифікаційних і самоідентифікаційних знаків українців, таких як степ, козак, кінь, Київ, Січ і т. ін. Як твердить Д. Яворницький, ця священна й заповітна для українців ріка у козацьких думках називається "Дніпром-Славутою", у козацьких піснях – "Дніпром-братом," на лоцманській мові – Козацьким шляхом, а у приказках з класичного видання Номиса Дніпро українці називають "батьком".

З билин дізнаємось про жіночу іпостась ріки, відомої під іменем – Непра (Днепра). У "Повісті минулих літ" літописець визначає значення ріки так: "... То була тут путь із Варягів у Греки, а із Греків у Варяги: по Дніпру, а уверхів'ї Дніпра – волок до ріки Ловоті, можна увійти в Ільмень, озеро велике. Із цього ж озера витікає Волхов і впадає в озеро велике Нево, а устя того озера входить у море Варязьке, по тому ж морю до Цесарограда, а від Цесарограда пройти в Понт-море, у яке впадає Дніпро-ріка. Дніпро ж витікає з Оковського лісу і плине на південь... впадає в Понтійське море трьома гирлами; море це звать Руським..." [1]. Цей гідронім, зазначають дослідники старожитнього імені Дніпра, у всіх давніх писемних матеріалах зустрічається багато разів, що дозволяє зробити загальний висновок про те, що єдиною й основною назвою ріки для історичного періоду XI-XII ст. був макрогідронім *Д(ь)ньпръ* [2]. Але ж загальновідомо, що у "Слові о полку Ігоревім" (XII ст) в тужинні Ярославни вживається ще одна назва ріки – *Слаутич* (Славутич), яку часто вважають лише поетичним означенням до основної назви ріки:

О Днепре Словутицю!

Ты пробиль еси каменья горы
сквозь землю Половецкую... [3].

Форма *Славутич* відома також з "Задонщини" або "Казання про Мамаєво побоїще" і з ряду інших давньоруських пам'яток. Останній факт, на

думку В. І. Малишева, доводить знайомство автора "Задонщини" зі "Словом", це по-перше, а по друге, змушує цього вченого засвідчити спільність варіантів білин про Сухмана з іншими видами українського епосу [4]. Справді, в українських народних думках, зокрема "Федір Безродний, Бездольний", "Про Самійла Кішку" та уряді історичних пісень подвійна назва ріки – звичне явище:

1. Тоді козаки собі добре дбали,
Сім штук гармат собі арештували,
Ясу воздавали,
На Лиман-ріку іспали.
- К Дніпру-Славути низенько уклоняли...
2. ... Ти на коня сідай,
Та поїдь понад лугом-Базавлугом,
Та понад Дніпром-Славутою...
- А як козаки йдуть Дніпром-Славутою, –
То ти об'явся... [5].

Окрім того, переспівуючи плач Ярославни, Т. Г. Шевченко вживає притаманну "Слову" форму *Словутиць* не у якості епітета, а як самостійну назву: О мій Словутицю преславний!
Моє ти Ладо принеси...

Цей давньоруський гідронім, вважають українські етнологи, нагадує про можливість його походження від власного імені якогось Славути, коли *Славутич* означає його сина (порівн. патроніми: Ярославич, Володимирович) [6].

Можливо також, що в цьому випадку відлунує традиція використання здрібніло-пестливих слів типу *меч – мечиць*. Також така форма може походити від поняття *славний – знаменитий*; бути результатом аналогії до іменника *слово*, прикметника *славний – відомий, ушавлений і т. ін* [7]. Ці висновки, об'єднані у публікації В. Німчука, є підсумком роздумів Ф. Буслаєва, І. Срезневського, В. Адріанової-Перетц, Я. Розвадовського, О. Трубачова та інших вчених, зацікавлених давньоруським корінням назви ріки.

Коли прийняти цю етимологію, то стає очевидним і можливим відділити від цієї назви більш пізню – *Дніпро*, яку більшість дослідників вважає не чисто слов'янською, а взятою з різних, найчастіше східних мовних джерел.

С. І. Наливайко взагалі вважає, що не менш давньою назвою нашої ріки є назва *Варух*, від іранського *Вараз* та індійського *Варах*, які зустрічаються й нині серед власних імен Ірану, Азербайджану, Вірменії та інших східних країн і означають "дикий кабан, вепр" [8].

Підставою для постановки такого питання для вченого послужила праця візантійського імператора й історика X ст. Костянтина Багрянородного "Про управління імперією". Розповідаючи про печенігів, історик-імператор повідомляє про найбільшу з п'яти річок, які протікають через їхню територію, яка

ототожнюється з Дніпром і має назву *Варух*. Висунувши таку гіпотезу, Наливайко звертається до закордонних історичних джерел, апелює до індійської, балтійської, хетської, японської, перської міфологічної символіки, аналізує українські гідроніми й топоніми ареалів, прилеглих до Дніпра, і знаходить серед них численні вказівки на культове ставлення до тварини, яка могла дати назву річці.

Історик Іордан, автор книги "Про походження та історію готів" (VI ст. н.е.) повідомляє про те, що у гунський період Дніпро називався *Варом*. Цей гідронім тюркські етимологи пояснюють загальною назвою – "вода", – вважає український етимолог О. С. Стрижак [9].

Дослідник повідомляє про ще одну назву Дніпра – *Озу* чи *Узу* (вода, ріка), якою користувалися у новіші турецько-татарські часи [10]. У такому випадку природною і для сучасних українців та білорусів є назва Дніпра – *Дунай*, бо за численними нашими фольклорними творами *Дунай* також означає "вода" взагалі, бо наш народ переважно в ліричних піснях саме так визначає не окрему конкретну ріку.

А. О. Білецький, зупиняючись на старожитних іменах Дніпра, визначив найдавнішою назвою ріки її односкладовий варіант – *Дніпр*, який поступово викристалізувався з трискладової північно-іранської форми *Данапр – ДьнБпрь* та згодом двоскладового *ДнБпрь*. А вже згодом, внаслідок наближення такої назви до категорії власних чоловічих імен, – вважає він, – з'явилося наше сучасне – Дніпро [11]. Крім того, Білецький заперечує думку ряду дослідників, зокрема М. Фасмера, який вважає давньогрецьке *Борисфен / Бористен* іранським утворенням, що зазнало грецької адаптації [12].

"Батько історії" Геродот (V ст. до н.е.) називає ріку *Борисфеном / Бористеном* тому, вважає Білецький, що у перекладі з грецької це звучить як "той, що тече з півночі", тобто "течія Борея" (північного вітру) [12]. Пізніше цей варіант назви згадується також у Плінія (I ст. до н.е.), в анонівному посібнику для мореплавців (IV ст. до н.е.), згідно зі свідченнями Йордана – історика готів, автора книги "Про походження та історію готів" та з матеріалів Географа Равенського (VIII ст.) відома також назва ріки, дана їй латинянами, – *Данапріс / Данапер* [13].

Розглядаючи дослідження різних вчених, що працювали й працюють над питанням походження назв Дніпра, можемо побачити своєрідну тенденційність. Будуючи свої гіпотези в залежності від орієнтації певного дослідника на західну, слов'янську або ж східну культуру, належності його наукових інтересів до кола зазначених культур, в цьому ж руслі робляться часом досить категоричні висновки. При цьому використовуються особливості мов певних народів, доводиться як початковий факт найменування нашої ріки певним народом. Безперечно, це засвідчує приналежність певного етносу до подій, які відбувалися в певний час на території сучасної України та її найбільшої водної артерії – Дніпра, але аж ніяк не визначає справжню суть назви ріки.

Жодна з теорій вчених, що вивчали історію походження назви Дніпра та його синонімів не може претендувати на єдино правильну й таку, що своїми аргументами та фактами спростує всі інші. Через це, шануючи різнобічні наукові погляди, не можемо пристати до якогось із них, вважати саме його єдино правильним, адже це було б упередженим ставленням до інших думок з цього питання.

Єдиним логічним висновком з усіх досліджень може бути лише те, що зацікавленість питанням походження назви Дніпра була і лишається актуальною для вчених не лише для нашого народу, а й для інших народів і країн. Це ж бо вказує не лише на значущість великої ріки України – водної артерії у її великому й життєдайному тілі, а, і це головне, на загальний інтерес і повагу інших народів до українців, які здавна жили, живуть і будуть жити на світлих берегах Дніпра.

Література

1. *Німчук В.* Старожитнє ім'я Дніпра // Наука і культура. Україна. Щорічник АН УРСР. – К., 1990. – Вип. 24. – С. 196. 2. Там само. – С. 196. 3. Слово о полку Игореве. 800 лет: Сборник. – М.: Советский писатель, 1986. – С. 25. 4. *Малишев В. И.* Повесть о Сухане: Из истории рус. повести XVIII века. – М.–Л., 1956. – С. 112–113. 5. Українські народні думи та історичні пісні. – К., 1955. – С. 35, 46. 6. *Німчук В.* Старожитнє ім'я Дніпра // Наука і культура. Україна. Щорічник АН УРСР. – К., 1990. – Вип. 24. – С. 198. 7. Там само. – С. 198–199. 8. *Наливайко С. І.* Варух: Індійська назва Дніпра? // Мовознавство. – 1986. – № 2 (116). – С. 50. 9. *Стрижак О. С.* Назви Дніпра і так звана "Богиня Дана" // Мовознавство. – 1971. – № 5. – С. 66. 10. Там само. – С. 66. 11. *Фасмер М.* Этимологический словарь древнерусского языка. – Т. 1. – М. – С. 187. 12. *Білецький.* Зазначена праця. 13. *Наливайко С. І.* Зазначена праця.

Дмитрий Китов
НАЗВАНИЯ ДНЕПРА

Статья посвящена проблемам исследования возникновения и функционирования названий Днепра, в исследовании представлены теории разных учёных, которые работали над этой проблемой.

Ключевые слова: гидроним, этимология, гипотеза, Днепр, Славутич.

Dmytro Kytov
DNEPER'S NAMES

The clause is devoted to problems of research of occurrence and functioning of the Dnieper's names. In research are submitted the theories of the different scientists which worked above this problem.

Key words: problems, occurrence, Dnieper's names.

ДО ІСТОРІЇ ВИДАННЯ "КОРПУСУ ДУМ" КАТЕРИНИ ГРУШЕВСЬКОЇ

Це дослідження покликане розглянути історію написання, структуру, тематику видання "Корпусу дум" К. Грушевської.

Дослідження українських народних дум і підготовка видання їх повного корпусу зайняли найвизначніше місце у науковій діяльності Катерини Грушевської. Ця широко і масштабно запланована праця, на жаль, не була доведена до кінця, але попри все й досі залишається неперевершеною в думознавстві та видавничій практиці.

Роботу над підготовкою багатотомного видання народних дум було розпочато в несприятливих еміграційних умовах ще на початку 1920-х років у заснованому М. Грушевським Українському соціологічному інституті у Відні. З поверненням родини Грушевських в Україну реалізація цього проекту зосередилась в Комісії історичної пісенності Історичної секції ВУАН [1]. Від самого початку головним ініціатором, науковим опікуном і консультантом цієї праці був Михайло Грушевський. На ювілейних зборах в 1924 році з нагоди 50-річчя виходу в світ "Исторических песен малорусского народа с объяснениями В. Антоновича и М. Драгоманова" академік оголосив про плани підготовки до друку у 1925 році повного зібрання української народної поезії.

Очолити складну й копітку роботу щодо втілення досить сміливої наукової ідеї корпусного видання текстів дум довелося Катерині Грушевській. Відсутність аналогів подібних видань, необхідність розробки теоретичних аспектів "думознавства" та грамотної координації зусиль науковців і аматорів у виявленні думових текстів були серйозним випробуванням для молодого дослідниці. Задумано було включити до видання, крім усіх відомих друкованих записів, й рукописні тексти, що знаходилися в архівах та приватних колекціях відомих збирачів і аматорів-дослідників народної поезії. З метою пошуку таких текстів на сторінках часопису "Україна" друкувалися оголошення з проханням "надсилати, хто має які-небудь записи, старі чи нові, навіть використані вже в друку; по використанню ці тексти будуть з подякою повернені" [2].

Отже, пошуково-збирацький механізм запрацював. Респонденти надсилали повні тексти дум, а частіше – маленькі уривки, що їх співали кобзарі й лірники. Дуже цінні записи прислали Олена Пчілка з Поділля, В. Кравченко, М. Гайдай, Н. Дмитрук з Волині, Є. Січинський, Ю. Філь і М. Недужа з Кам'янецьчини [3]. Деякі матеріали передавали в Комісію